

- Р.А. Тимирбулатов, Е.И. Селезнев // Лабораторное дело.– 1981.– №4.– С.209-211.
11. Фалалеева Т.М. Корекція стрес-індукованих порушень гіпоталамо-гіпофізарно-наднирничкової системи мультипробіотиком «Симбітер» / Т.М.Фалалеева, О.В.Вітренко, Д.С.Янковський, Т.В.Берегова//Світ медицини та біології. – 2012. – №1. – С.174-179.
  12. El-Saadani M. A spectrophotometric assay for lipid peroxides in serum lipoproteins using a commercially available reagent /M.El-Saadani, H.Esterbauer, M. El Sayed, M.Goher, A.Y.Nassar // J.Lipid Res. – 1989. – Vol.30. – P.627-630.
  13. Zhiyou C. Protein oxidative modifications: Beneficial roles in disease and health /C. Zhiyou; Y. Liang-Jun//Journal of biochemical and pharmacological research. – 2013, – №11, – P.15.

БІОЛОГІЯ ТА ЕКОЛОГІЯ НАЙПОШИРЕНІШИХ ХИЖИХ ССАВЦІВ КОТЕЛЕВСЬКОГО РАЙОНУ

Шеремет Т.С., Бажан А.Г.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Одну з великих й різноманітних груп серед тваринного світу нашої країни становлять ссавці або звірі. Вони живуть серед своїх сприятливих умов для життя: у лісах, на луках, гірських масивах, у морях, на узбережжях водойм, у сільськогосподарських угіддях, у садах і парках, житлових і господарських угіддях.

Будова та спосіб життя ссавців визначає їх місце у житті людини. Ссавці є джерелом промислової і лікарської сировини, харчових та інших продуктів, необхідних для народного господарства. Хутрові звірі дають народному господарству цінне хутро, деяких з них розводять на спеціальних фермах, м'ясо диких копитних звірів використовується як їжа.

Представники ряду хижі ссавці (*Carnivora*) відіграють важливе значення в екосистемах як консументи високого рівня. Хижакам належить санітарна функція – здатність поїдати в першу чергу хворих і ослаблених тварин; цим вони сприяють оздоровленню тварин, зокрема популяцій. Вони також можуть виступати трофічними конкурентами людини та носіями небезпечних інфекцій. Це сприяло формуванню негативної суспільної думки про хижаків взагалі і розвитку системи контролю за чисельністю більшості з них. Окрім того, хутро цих тварин відрізняється високими термоізоляційними властивостями, має гарний вигляд і користується ринковим попитом. Тому майже всі хижі ссавці являються об'єктами звірівництва та мисливства [1].

Значні перетворення ландшафтів України наприкінці ХХ ст. дуже змінили умови існування хижих ссавців, що вплинуло на їх поширення та на стан фауни.

Територія Котелевського району розташована між лісостеповою і степовою кліматичними зонами. Клімат тут помірно континентальний. Серед рослин переважають широколисті ліси, хоча є і хвойні, які насаджувались в основному у ХХ ст. Велика різноманітність на Котелевщині і луків та розораних степів.

Котелевський район завдяки різноманітним фізико-географічним умовам має багатий набір біотопів, що відображається на кількості видів фауни ссавців; не є винятком і видовий склад представників ряду Хижі

ссавці.

У Котелевському районі переважають такі хижі ссавці, як лисиця звичайна (79,4%), єнотовидний собака (14,1%) та куниця лісова (4.6%). В той же час в околицях районного центру смт. Котельва існує практично лише два види: лисиця звичайна (86 шт.) та єнотовидний собака (5 шт.) (Дані районного УТРМ за 2014 р.). Надмірне полювання в минулому призвело до зменшення багатьох видів (в тому числі і хижих) і тому ці види стали рідкісними чи навіть можливо повністю зникли з території району. Такими стали тхори (чорний та степовий), горностай, ласка, борсук і видра річкова, які ще в кінці 20-х років минулого століття відмічалися відомим вченим М.І. Гавриленком як досить поширеними і звичайними по всій Полтавщині [4]. Це ж стосується і вовка сірого (Canis lupus), який в останній десятиріччя лише епізодично мігрує територією району.

Лисиця звичайна або руда (*Vulpes vulpes*, syn. *Vulpes fulva*) – найбільш розповсюджений та широко відомий вид роду Лисиць (*Vulpes*), родини Собачі (Canidae). Вона також є найбільшим видом роду: довжина тіла 60-90 см, хвоста – 40-60 см, маса 6-11 кг. У більшості випадків забарвлення спини яскраво-руде, часто з неясним темним візерунком, черево біле, іноді чорне. Забарвлення у тварин з південних районів ареалу тьмяніше. Поряд з типово забарвленими «вогнівками» зустрічаються особини з темнішим хутром: сиводушки, хрестовки, чорно-бурі [1, 3].

У Котелевському районі лисиці найчастіше оселяються на відкритій місцевості, а також там, де є окремі гаї, переліски, на схилах ярів та пагорбів, вибираючи ділянки з добре дренованим піщаним ґрунтом, захищені від залиття дощовими, ґрунтовими та талими водами. Нора звичайно має кілька вхідних отворів, що ведуть через більш або менш довгі тунелі в гніздову камеру.

Чисельність лисиць помітно коливається за роками. Так, якщо в 2014 р. їх кількість в районі становила близько 86 особин, то в 1991 р. – всього 37! (Дані обласного УТРМ). На її стан впливають такі фактори як кількість гризунів, метеорологічні умови, наявність в популяції інфекційних захворювань. В голодні роки не тільки падає плодючість самок та виживає менша кількість цуценят, але й виникають умови, сприятливі для поширення епізоотій, які інколи охоплюють великі території. Характерні для лисиць епізоотії – сказ, чума хижаків, свербляча короста. Наявність же достатньої кормової бази і місць норіння створює оптимальні умови для збільшення кількості лисиць на цій території [5]. Котелевський район є сільськогосподарською зоною, яка характеризується високим виробництвом зернових культур, що безпосередньо веде за собою масовий розвиток гризунів, а вони складають більшу частину кормової бази лисиць.

Лисиця має велике практичне значення як цінний хутровий звір. Може спричиняти шкоду домашній птиці та дичині. Але така шкода не іде ні в які порівняння з користю, яку приносить цей хижак: він є енергійним ворогом шкідливих гризунів і комах [3].

Єнот уссурійський (*Nyctereutes procyonoides*) (собака єнотовидний) – вид ссавців родини Собачих (Canidae), що походить зі Східної Азії. Хоча інколи вид називають «собакою», це не пес, а представник одного з найбільш відокремлених і найдавніших родів своєї родини – роду Єноти (*Nyctereutes*). Раніше вид відносили до роду псів (собак) і називали «пес (собака) єнотовидний» [6].

Довжина голови й тіла від 500 до 680 мм, довжина хвоста від 130

до 250 мм. Вага 4-6 кг, але перед сплячкою 6-10 кг. Взимку шерсть довга і густа з щільним підшерстям і грубими покривними волосками до 120 мм у довжину. Забарвлення хутра земно-коричневе або буро-сіре з чорними покривними волосками. Хвіст темніший, ніж тулуб. Літнє хутро яскравіше, червонувато-солом'яного кольору.

Є дві особливості характерні для проживання єнотів: 1) вони часто знаходяться поруч з водою, 2) протягом осені вони більш-менш залежні від фруктів і ягід, що впливає на їх вибір середовища проживання. Ін-тродукований єнот населяє вологі ліси й береги річок і озер, особливо на початку літа. В кінці літа і восени населяє вологі пустки, рясні на ягоди.

Для єнота уссурійського характерна зимова сплячка. В зимовий час єноти припиняють будь-яку наземну активність, не виходять зі скотів і сплять. Пробудження відбувається у березні або квітні. Літня активність продовжується до жовтня або листопада. Єноти всеїдні. Вони шукають на поживу як рослин, так і тварин [7].

Куна лісова, або європейська куниця, або жовтодушка (*Martes martes*) – хижий ссавець роду Куна (*Martes*) родини Мустелових (*Mustelidae*). Мешкає в Європі і західних частинах Азії, населяє головним чином лісові місцевості. Розміром більша за свійського kota. На відміну від своєї родички Куни кам'яної (*Martes foina*), куна лісова уникає людських поселень. Веде переважно деревний спосіб життя.

Хутро куни лісової забарвлено у каштановий або темно-коричневий колір з жовтуватою округлою горловою плямою, яка на відміну від плями кам'яної куниці не розділена. Зимове хутро довге і шовковисте, влітку шерсть коротша і жорсткіша. Тіло довгасте з відносно короткими лапками і волосяним покривом на ступнях. Хвіст порівняно довгий і пухнастий, і його функція полягає в збереженні рівноваги при лазінні і стрибаннях. Вуха невеликі, трикутні, облямовані жовтою смужкою, ніс на відміну від куни кам'яної, темний.

Довжина тіла становить від 45 до 58 см, довжина хвоста – від 16 до 28 см, а вага – від 0,8 до 1,8 кг. Самці більші, в середньому на 30% важчі за самок.

Лісові куниці живуть осіло, притримуючись конкретних ділянок проживання. Навіть нестача їжі не завжди змушує тваринку покинути свою територію, яку вона займає не один рік. Лиш інколи цей хижак кочує слідом за білкою, час від часу робить далекі масові переселення. Втім, серед осілих осіб зрідка натрапляємо на «бродяг», які раптово з'являються на тій чи іншій території, а потім зникають і йдуть далі. В межах лісового масиву, який обжила одна тваринка, виділяють добові мисливські ділянки, де вона проводить більшу частину часу, і «прохідні». Влітку та восени куниця-жовтодушка освоює лише незначну частину своїх мисливських угідь, довго мешкаючи там, де їжа доступна, і до кінця зими в міру того як здобичі стає менше, кордони активних жирувальних шляхів розсуваються. Місця, які вона найчастіше відвідує на своїй ділянці – сховок, місця кормівлі і т.д. – куниця позначає сечею.

Цей звір зустрічається в різних за типом лісах, але віддає перевагу тим, де більше ялини і близьких до неї хвойних порід. Близькості з людиною лісова куниця уникає, поселяється на старих вирубках. Не копіює свою родичку кам'яну куницю і в місці прописки – ніколи не поселяється в селах і містах, уникає населених пунктів, а навіть якщо й оселяється там, то тільки в старих паркових масивах [2].

Куниця кам'яна, або куна хатня, або білодушка (*Martes foina*) –

хижий ссавець роду куна (Martes) з родини Мустелових (Mustelidae).

Є найпоширенішим видом куниці в Європі і єдиним видом куниць, який формує стійкі синантропні угруповання.

Це єдиний представник роду, що не мешкає виключно в лісовій місцевості. Кам'яна куниця віддає перевагу відкритій місцевості з чагарниками і окремими деревами, часто кам'янистому ландшафту, що дав їй її назву. Вона не боїться з'являтися поблизу людських поселень і нерідко зустрічається в парках, сараях і на горищах як Котельви (зокрема, її часто можна зустріти на комбікормовому заводі, де завжди достатньо гризунів), так і інших населених пунктів району [8].

Література

1. Акимущин И. Мир животных. Млекопитающие, или звери. – М.: Мысль, 1988. – 446 с.
2. Абеленцев В. І. Куниці. – К.: Наукова думка, 1968. – 280 с. — (Фауна України. Том 1, випуск 2).
3. Воїнственський М.А., Сокур І.П. У світі тварин. – К.: Наукова думка, 1965. – 126 с.
4. Гавриленко Н. Опыт систематического каталога зверей Полтавщины / Н.Гавриленко. – Полтава : Издание Полтавского союза охотников, 1928. – 17 с.
5. Сокур І. Т. Історичні зміни та використання фауни ссавців України. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – 84 с.
6. <http://www.zooclub.ru/wild/hish/48.shtml>
7. http://www.proxvost.info/animals/europe/enotovidnaya_sobaka.php
8. http://uk.wikipedia.org/wiki/Куниця_кам'яна